

16. maj 2015

Inatsisartut suleriaasianni § 33 naapertorlugu Naalakkesuisut peqquneqarnissaannik Inatsisartut aalajangiiffissaatut siunnersuut matuuma imaattoq saqqumiuppara.

Kalaallit Nunaata Tunngaviusumik Inatsisissaanik suliaqartussamik isumalioqatigiissitamik kingusinnerpaamik 2016-ip naalernerani Naalakkersuisut pilersitseqqullugit peqquneqarnissaannik Inatsisartut Aalajangiiffigisassaattut siunnersuut.

(Inatsisartunut ilaasortaq, Jens Immanuelson Siumut)

Tunngavilersuut:

Namminersorneq pillugu inatsisikkut pisinnaatitaavugut qaquguluunniit naalagaaffinngussagutta nammineerluta tamanna suliarisinnaagipput.

Ukiuni 30-ini Namminersoreroreerluni nunarput Namminersulerpoq. Inuiaqatigiillu namminiivikkusunnerannut takussutissaq ersarinnerpaaq tassaavoq Namminersulernissamut taasititsinermi inuiaat piunassusermik takutitsinerat.

Ukiut arfinillit ingerlasimalereerput Namminersulerattali isumaqarpunga Tunngaviusumik Inatsisissamik piareersaasussanik Isumalioqatigiissitaliortoqarnissaa siusinaarpallaanngitsoq, taamaattumik siunnersuutigaarput Naalakkersuisut Tunngaviusumik Inatsisiliornissamut piareersaataasumik isumalioqatigiissitaliortoqarnissaannik peqquneqassasut.

Isumaqarpunga Tunngaviusumik Inatsisitigut qulakkeerneqassasut innuttaaqataanermi, Politikkikkut, aningaasarsiornikkut, inooqataannikkut- kulturikkullu tunngaviusumik pisinnaatitaaffiit. Soorluttaaq Tunngaviusumik Inatsisitigut aalajangersarneqassasooq innuttaasut ataasiakkaarlutik inuiaqatigiinnut ataatsimoortunut akisussaaffiat, taamatuttaaq avatangiisitsinnut pinngortitarsuarmut kinguaassatsinnut ingerlateqqitassatsinnut.

Qulaani oqariartuutit aallaavigalugit isumaqarpunga suliassap aallartinneqarneratigut tamat oqartussaaqataanerat ilutigitillugulu inuiaqatigiit sunniuteqaqataasinnaanerat peqataatinneqarnerallu nukittorsassagipput.

Aningaasatigut ingerlatsineq 2015 pillungu oqallinnermi Siumumiit oqaaseqarluta aallarniuteqarluta oqariartuutingaarput piffissanngortoq naalagaaffeqatigiiffimmi pisinnaatitaaffitta minnerungitsumik nunanut allanut tungatillugu maannakkornit anginerujussuusariaqarnerat.

Tamatumalu malitsigisaatut, maannakkut aalajangiiffigisassamik siunnersuuteqarpunga tunngaviusumik nunarput inatsiseqalissappat alloriarnissamut aqutit suut atorneqartariaqarnerat qulaajaa-

soqartariaqarmat, aamma isumaqarama uninngaannarata namminersornermiik ingerlaqqueriar-nissarput suliarilereertariaqaripput.

Sunut tamanut aningaasarsiornikkut ingerlatsinikkut Danmarkimut pituttungaanerput akikin-nerusumik ingerlatsisinnaanitsinnut noqitsisutut isigisarpara, akisuumillu ingerlatsinermik tamanna tunngaveqarluni. Soorlu taasinnaavara nunatsinni pisortani ingerlatsinikkut oqaatsit marluk atorlugit kalaallisut qallunaatullu ingerlatsineq akisoorujussuusoq, aammalu qallunaarpassuit pisortani sulisorineqarnerannut aqputtissiuussisuulluni allaat kalaallit ilinniarsimasut sulisorineqassanatik. Tamanna inuiaqatigiinni kalaallini akuerineqarsinnaanngilluinnarpoq.

Nunarput inuviaat allat isaannit pigaarutilerujussuarmik inissisimavoq, aamma issittoq eqqar-saatigalugu, minnerunngitsumillu silaannaap allanngoriartornerata kingunerisaanik angallannikkut nunarput avaqqukkuminaalliartuinnarpoq, illersonissakkut nunat tamalaat akornanni nunarput pingaarutilerujussuarmut inissisimavoq, tamatumalu nunatsinnut iluaqutaanerpaamik aaqqissuun-nissaa angussagutsigu nammineerluta nunanut allanut isumaqatigiinniarsernaalertariaqarpugut isumaqatigiissuteqarsinnaalerlutalu.

Nunatta namminerisaminik tunngaviusumik inatsiseqalernissaanut tungavissavut naamattutut isigaakka pissutigalugu, piorsarsimassutsikkut tunngavigisavut naleqartitavullu qallunaanit (Danskinik) allaanerummata, aamma minnerunngitsumillu inuviaat kalaallit maani saarngusus-saangatta, nunap inuvii aoqaasiilu aalaavigalugit atorlugillu sullissineq ingerlanneqartariaqalermat, tamatumani aamma kalaallisut oqaatsivut pingaarutilissuarmik inissisimasut ilanngullugit illersorumallugit.

Inuviaat (inuit)ukiorpassuarni nunarsuarmi angalareerlutik nunassaminnik nassaaramilli annaa-saqartarlutik allanillu akusarlutik inuuffigisimavaat ulloq manna tikillungu atugartuusuttikkut ineriartorfigalugu. Inuit- ullumikkut kalaallit nunassaminniileramik issittorsuarmi inuuffigiuminaas-sinnaasumi ukiorparujussuarni nugussimangillat, imminnut nappassinnaajumallutik avatagii-siminnut naleqqussartuarsimallutik. Imartamik nunagilikkamillu pisuussutaat atorlungit inuu-niarsimapput kinguaariinnit kinguaariinnut ingerlaqqittarsimapput allaat uagut ullumikkut nalerput tikillugu napallutik, naak inuuniarfigineqarsinnaasup killerpiaani inuuniarsimagaluarlutik nikallor-titaasimagillat sineriassutsinni siammaseqisumi nunassittarsimapput inuuniutigisaminnut naleq-qussarlutik, tassa oqaluttuarisaanermi tungavipput, tassa inuunerput.

Qallunaatsiaat nunatsinnut tikissimapput nunarpullu Grønland-mik atsigartik tiguarsimannngilaat pitsiaannarlu nungussimasorineqaput, taakku oqaluttuarisaanerat annerusumik eqqartussangilara.

Nunarput 1772-imi tillinneqarpoq nunasiaalerpungullu, nunap inuvisa pisuusutit piniarnermik-kut pissarsiaat ilaannakortumik akilersorlungit tilligarpaat naalagaafiullu Danmark-ip tamassa ataannarneranut ullumikkutullu isikkoqarneranut ila nunarput qanoq angitigisumik akiliuteqar-

tinneqarsimasoruna? Ukiorpassuit ingerlaneranni Europamiut imartatsinni taamanersuaq arfernik piniapilunnerat, aalisangarpassuarnik aalisapilunnerat ullumikkut uvagut ilaatigut killilersorneqaatigaarput. Eqqarsaruttami taamanersuaq piniapiluttoqarsimagitsuuppat ilaa qanormita maannakkut annertutigisumik imartarsuarput pisuussuteqartigissagaluarpa Europamiut pisuussutitsinnik uumassusilinnik atonerluisimannikkaluarpata. Aammalu pisussutitsinnik uumaatsunik Danskit annertoqisumik piiaanikuupput aningaasatigut qanoq iluanaarutaatigisimanerinek oqaatigineqarneq ajortunik, soorlu Ivittuuni orsugiassiorneq ingerlanneqarnikuvoq, sorsunnersuup kingulliup nalaani timmisartuliornernut nunarsuarmiunit atorluarneqaqisumik, kujataani kanngussamik piiaanerit ingerlanneqartarsimapput, aamaruutissarsiornerit ingerlanneqartarsimapput aammalu maamorilimmi maamorimik kingusinnerusukkullu aatsitassanik piiaanerit annertuumik ingerlanneqarsimallutik.

Imminut aperisarpunga Nunasiaataanerup nalaani kanngunartuliat qanormita amerlatigisut suli paasingilavut ukiunimi atukkatsinni isertuusiniarnerit oqinnerusumik aqquutissiunneqarnerisa nalaanni paasisaqtarpugut nunarput nunasiaateqarnianit qanoq ajortigisumik pineqarsimanersoq atonerlunneqarsimanersoq.

Qaartartorsuarnik usisunik timmisartunik nunatta qulaavaaneqarnera ilami allaat miffigineqarsinnaalluni atorneqarnera qiviaannarutsigu, nunatta amerikkarmiunut sakkutooqarfittut Radareqarfittut atortinneqarnera, nunap inuviinut arlaannaatigulluuniit iluaqusiigitsumik nunatta danskinit pilliutiginerqarnera akuerineqarsinnaanngilaq. Pituffimmi ”Naalagarsuit” taamani taamatut taaneqartarnerattut akiliissanatik illoqartitaanerattut, allaat kalaallit immikkut isertarfeqartitaallutik pineqarnerattut Pituffimmi ingerlatsineq akuerineqarsinnaanngilaq. Ilami nunasiaanerup nalaani oqaluttuarisaanertut sinnattupalaatut ipporlusooq.

1953-imi nalingiisitaalerpugunngooq aperiguttali kalaallit aalajageeqataagamik? ataasinnarmik nalunngisaqarpunga aalajageeqataasimannngisaannarpugut - ajungilaq, nalingiisitaalerattangooq qallunaanngussaqaagut, tamatumali oqaluttuassartaa pitsaaneruvallaanngilaq meeqqat aallartinneqartarput sumunnarfiannik oqaluttuunnagit, qanorlu pineqarnissaannik iluamik paasitinnagit, QALLUNAAT KALAALLILLU AKORNANNI akissarsiatigut assigiinnngisitsisoqarpoq ulloq manna allaat tikillugu suli naapitassaasartumik, qujanartumik Politikkereqarpoq pissutinek eqeersimaarfiginnittunik, nunap inuinit illersuillutik sassaartaarsimasunik, ataaseq eqqaasinaavarput, tassalu Elisabeth Johansen (Elisipanguaq) ersarilluartumik nalingiinnngitsumik pinninnermut akuerininngitsoq nalingiisitaanermik eqqortumik ujartuisoq, allallu aamma nalimini Landsråd-mi suleqatai qutsavissaapput, sapiissuseqarlutik takutittarsimani pillugit.

Tamat oqartussaaqataanerat sakkut atornagit saqqummeriartuinnarpoq nunatta inuvisalu annerusumik piginnaatitaafeqartariaqarnerannik sorsuutiginnittut.

Inuusuttut eqeeriartulerput 1970-ip aallartinnerani soorlulusooq kaassassummik oqaluttuaaterput alliseequtigisaminik katatsiniarnermini ikiortissarsiorsimasooq politikikkut sakkugineqarsinnaasut atorlugit alliseequtaasut piiarniarneqalerput, tamat oqartussaaqataanerat ajungaaajartuinnarpoq ullut tamaasa annertusiartortumik, oqartussaafiup tiginissaanut inuviaat kalaallit qanilliarporput siammarsimallutik nunaqaraluarlutik ataatsimoornerat ima naggataani angusaqarfiuvoq namminersornerulernerq 1979-imi eqqunneqarluni, ukiut namminersornerulernermi nalaatavut politikikkut inerikkartorfiulluarput nalagaaffeqatiginnermi ataqpeqatigiilluni oqartussaaffiit tiguajartuaarneqarput isumaqatigiiniarnerit aqqutigalungit, nunattalu namminersornerunerani angusaqarsimaqaagut. Ukiullu namminersorneruffivut periarfissanik nutaanik ammaassipput suli annerusumik alloriarfigineqarsinnaasunik, 2009-imilu namminersorneq eqqunneqarpoq maannamut ukiut ikikkaluartut namminersornermit alloriarfissaq tulliuutoq piareersalereertariaqartoq isumaqarpunga. Sulimi Danmark-mit pissusilersorfigineqarnerput pitsaanerpaagitsoq paasivarput Pituffik pillungu suliaq qiviaannarutigu, kalaallit folketingimi ilaasortaataat immikkut paasitinneqassapput Danmark-imi ilaasortaasut paasitinneqareerpata, naak naligiimmik tungaviusumik inatsimmi naligikkaluartut pissusilersornerit taamatut ittut akueringilakka toqqissisimanarinagillu, taamaatumik naalagaafingornissarput namminerlu tungaviusumik inatsiseqalernissarput suleqatigiisitaliorlugu aallartittariaqaleripput isumaqarpunga.

Apeqqutigerusunneqarsinnaavoq sooq maannakkut aallartittariaqarnersugut, isumaqarpunga ornitatsinnut qanillereerluta periarfissarpasuavullu isigilereerlugit piffissaq atulussinnartariaqanngikkipput, aperisoqartarpoq sooq namminersorneq-mit annerusooq tikinniarlugu tuaviortariaqarnersugut, akisussaafiit pingaaruteqarluinnartut tamaasa nammineq ingerlattariaqalerpavut aamma aningaasatigut allanik isumalluusersorata ingerlasariaqalerluta, allamiunillu oqariartortulernata nammineerluta nunanut allanut isumaqatigiisuteqarsinnaasariaqalerluta.

Ornitarput tikiffissarput isigilereerparput akisussaafiit pingaarutilissuit allanut isumagititavut aningaasarpasuarnik pissarsissutigisinnaasavut suli isertuunniarneqartarput naak naligiinnermik tunngaveqarluni ingerlatsinissaq naalagaaffimmiit pingaartinneqarluni nunarsuarmioqataasunut suaarutigineqartaraluartoq, suli arlalippassuartigut minnerutitaanerput misigiuarparput nalaatuarlugulu.

Nammineq isumaliutersuutigaara naalagaaffingornissatinnut piareersaataasumik tungaviusumillu inatsiseqalernissarput anguniarlungu kommissioniliortariaqalersugut alloriarfissat suunerinik, aporfissat qanoq ililluni aaqqinniarnaqarnissannik pisariaqartitallu suut amingaatiginerivut qulaajaa-sussamik, aamma minnerungitsumillu nunat tamalaat akornanni suleqatigiiffissuup FN-ip isumaqatigiisutaasigut periarfissavut pillungit qulaajaa-sussamik.

Qulaani taakkartukkakka pillugit Kaassassummik oqaluttuami Kaassassuup alliseequtiminik piianaaneratut annerusumillu piginnaatitaafeqalernissaminik ujartuineratut ingerlaqqittariaqarpugut, akiniaaneq pinnagu kulturerput oqaluttuarisaanerpullu sakkugalugit naalagaaffittut inissisimasutut

tungaviusumik inatsiseqalernissarput piffissangorsoraara, taalliortutta ilaat Henrik Lund taalliami ilaani ima oqariartuuteqarpoq ”silarput unigani ingerlagami malersorlugu piniangitsuni nukillaarutaalerumaarpoq” puttaami sivisuallaamik uninngassanngilagut piniaasaartugut aanguteqinammatigut, silaanaammi kissakkiartornera sakkortusiartuinnarpoq, silaannaallu allanngoriartornera aamma periarfissanik nutaanik nunatsinnut ammaassisussaasoq nalungilarput, alloriaqqittariaqalerpugut.

Pisortanut aningaasatigut allaffissornikkullu kinguneqaatit: Soorunami Kommissionip qanoq suleriaaseqartinnissaa apeqqutaassussaassaaq qanoq aningaasartuutissat annertussuseqarsinnaanis-saannut, tamatumunngalu ilanngullugit innuttaasunik ataatsimiisitsisarnikkut peqataasitsineq, TV-kut paasissutissiisarnissat ilanngullugit. Aamma aningaasartuutissanut pingaaruteqassaaq kommissioni namminerisaminik allaffeqartinneqassanersoq, imaluunniit Naalakkersuisut siulittaasuata Naalakkersuisoqarfianiit allffissornikkut sullinneqassanersoq. Namminersoneq pillugu kommissionimut siullermut Kalaaliinnavinnik inuttalimmut taamani aningaasartuutit 16,3 mill. Kr. missaaniipput ukiunut sisamanut agguataakkat. Suut tamaasa naatsorsuutigalugit naatsorsuutigineqarsinnaavoq Tunngaviusumik Inatsimmik suleqartussaq kommissioni tamatuma missaani aningaasartuuteqarfiusinnaassasoq.

Namminersorlutik inuussutissarsiortunut aningaasatigut allaffissornikkullu kinguneqaatit:
soqanngilaq

Innuttaasunut kinguneqaatit:
Soqanngilaq